

אגיש מקע ווארט

גליון תשפ"ד פרשת וישב כ' כסלו תשפ"ה

אגדה ובקיאות

"ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם" (לז, ב)

בספר "אפיקי ים" מקשה כמה שאלות. א. למה כתוב "ויבא יוסף דבתם רעה, ולא 'ויספר' יוסף, וכמו להלן (פרק ל"ז פסוק ט') 'ויספר אותו לאחיו' או פסוק אחד לאחר מכן - 'ויספר אל אביו'? ב. למה נאמר 'ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם'; וכי יעקב לא היה גם אביו של יוסף? ג. למה ציינה התורה ש"הוא נער"? והנה, בהלכות לשה"ר נפסק שכאשר אחד האחים מעוניין להשיב את אחיו בתשובה, וליישר את דרכיו, ומתוך כך הוא מספר לאביו את מעלליו הרעים, כדי שהאב יוכיחו, מחוייב האב המספר למלא שלושה תנאים:

א. להוכיח את האח תחילה; אבל כאשר הוא בטוח שהאח לא ישמע לו, מכל סיבה שהיא, מותר לספר לאביו מיד. ולכן כתוב 'והוא נער', דהיינו שיוסף איננו חשוב בעיני אחיו, וכיון שכך הם לא ישמעו לו.

ב. שיאמר את הדברים לאביו ללא שום שנואה; ולכן מספרת לנו התורה שיוסף הביא את דיבת האחים אל 'אביהם', שעשה זאת מתוך אהבה אל אחיו, ולא אל 'אביו', כדי להתנאות לפניו.

ג. וכן אסור לו להגזים בסיפור הדברים; ועל זה נאמר "ויבא יוסף את דבתם, דהיינו שהביא הדברים כצורתם, ללא תוספת 'צבע'.

יעוין עוד בדבריו הנחמדים של האפיקי ים' שם.

(ברכי נפשי)

"והוא נער" (לז, ב)

וברש"י: "שהיה עושה מעשה נערות, מתקן בשער" וכו'.

אמר הגר"ח קנייבסקי שליט"א: השבוע למדתי הגמרא בנדריים (ט, ב) פעם אחת בא אדם אחד נזיר מן הדרום וראיתיו שהוא יפה עינים וטוב רואי וקווצותיו סדורות תלתלים וכו', רועה הייתי לאבא כו' ונסתכלתי בבבואה שלי ופחז עלי יצרי וכו', וחשבתי שאדם זה לא היה ת"ח אלא ע"ה, כי ת"ח שמונח בלימוד, כשרואה בבואה שלו, כיצד רואה שהוא יפה, וכי מעניין אותו אם הוא יפה, וגם אם הוא יפה - וכי משום כך פחז עליו יצרו לטורדו מן העולם.

וההיא דרש"י (בראשית יב, יא) עכשיו הכיר בה ע"י מעשה, (ובתורה תמימה שם שהיה ע"י שעברו בנהר וראה יפיה) - קודם מתן תורה שאני. וגם אברהם ראה את יופי הבריאה כנוסח הברכה "אשר ברא אילנות יפות", וזה ל"ש אליו, אבל נזיר הנ"ל, אף שרואה, וכי מה שייך שלכן יפחז עליו יצרו. (והסכים מו"ר שליט"א ש"ל

עוד ששם סיבב הקב"ה לאברהם שיראה לשומרה מן המצרים). למחרת פנה אלי מו"ר שליט"א ואמר כי הוא מתחרט מהדברים הנ"ל, כי הנה אצל יוסף כתוב שהיה מסלסל בשערו אמר הקב"ה אביך בצער וכו', ובאמת צ"ע מה סבר יוסף, וצ"ל שח"ו לא היה הסלסול לשם סלסול, אלא סבר שת"ח ויר"ש כמותו צריך להראות יפה, וזה נכון, רק שהיה טענה שאביך בצער, ואין זה הזמן המתאים לכך. וה"נ, כיון שהיה ת"ח סבר שצריך לדאוג שיהיה יפה, אבל היצה"ר ניצל זאת והסיטו לדרך רעה. [ועי' בס' "טעמא דקרא" כאן].

(דרך שיחה)

"וישמע ראובן ויצילהו מידם" (לז, כא)

"הדודאים נתנו ריח" - זה ראובן. "ועל פתחינו כל מגדים" - או נרות חנוכה (מדרש פליאה)

רבים שואלים מה הקשר בין ראובן לנרות חנוכה? ונראה לבאר בהקדם מה שיש להתפלאות, מדוע התורה משבחת את ראובן וכותבת עליו: "וישמע ראובן ויצילהו מידם", והרי הוא יעץ להם להשליכו לבור ובבור היה יותר מסוכן כי היו בו נחשים ועקרבים, ואף על פי שראובן לא ידע שיש שם נחשים ועקרבים, מכל מקום מדוע התורה מייחסת את פעולת ההצלה לראובן, והרי יותר היה ראוי לייחס את פעולת ההצלה ליהודה, שסוף כל סוף הוציא אותו מבור של נחשים ועקרבים והשאיר אותו חי? והפלא הוא שלא די בכך שהתורה לא מייחסת שום דבר לפעולת ההצלה של יהודה, אלא להיפך, התורה כותבת "וירד יהודה", שהורידהו מגדלותו?

וצריך לומר, כי עצת ראובן היתה בטוחה מבחינה רוחנית, כי סוף כל סוף אין חשש לסכנה רוחנית בבור. ואף שיתכן שתהיה שם סכנה גופנית מכל מקום הרי זה רק ספק. ועוד, כי סכנה זו היא רק זמנית, שחשב ראובן רק להשקיט את הרוחות בינתיים ואחר כך ימצא עצה כיצד להשיבו אל אביו, אבל יהודה הכניסו לסכנה רוחנית, שהציע שימכרו אותו לישמעאלים ההולכים מצרימה שהיא ערות הארץ. ולכן התורה מייחסת את ההצלה לראובן שהצילו מסכנה רוחנית.

ומעתה יובן הקשר שבין ראובן לנרות חנוכה. כי בחנוכה אנו מוצאים כמה גדול ערכה של הרוחניות בעם, שהרי אנו מדליקים נרות זכר לנס שנעשה להם שנצולו מסכנה רוחנית. "הרוחניות תפסה אצליהם מקום יותר מאשר הגשמיות בדיוק כמו שעשה ראובן, ולכן אומר המדרש: "הדודאים נתנו ריח" - זה ראובן,

שהצילו מסכנה רוחנית. "ועל פתחינו כל מגדים" - אלו נרות חנוכה, הנותנים ערך לרוחניות.

(קול יהודה)

"והנה ארחת ישמעאלים באה מגלעד וגמליהם נשאים נכאת וצרי ולט" (לז, כה)

"למה פרסם הכתוב את משאם להודיע מתן שכון של צדיקים שאין דרכן של ערביים לשאת אלא נפט ועטרן שריחן רע ולזה נזדמנו בשמים שלא יוזק מריח רע". (רש"י)

וקשה וכי בשעה שיוסף נמכר לעבד וצערנו נורא מאד נפקא לי' מיני' אם הדברים המונחים על הגמל מריח טוב או רע, והלא מרוב צער לא יראה ולא ירגיש מה נעשה בסביבתו.

אך משל למה"ד לחולה שעשו לו ניתוח קשה, ואחר כמה שעות עומדים הרופאים והעוזרים, ובני המשפחה מחוץ לחדרו וממתנינים ומצפים בכליון עינים מתי שיקץ משנתו וכשנראה פתאום שפתח עיניו השמחה גדולה עד מאוד, אף כי אין בזה כלום שאינו מכיר עדיין מה נעשה אתו ומי עומד אצלו ולא נראה בו שום תנועה בכל זאת השמחה מורגשת ומבשרים אותה, מפני שסימן הוא ב"ה שעומד לקום ממחלתו ויתרפא במשך הזמן. כ"ה בענין נכאת וצרי ולט, מאחר שתמיד מנהגם של הערביים לשאת זפת ונפט והיום שינו מהו הענין, אם לא שעין ה' פתוחה עליו ובזאת ינחם ויקל עליו דרכו וכאבו.

(הגר"מ פוגרמנסקי, יובל המאה)

"וימכרו את יוסף לישמעאלים בעשרים כסף" (לז, כח)

מסופר באשה אחת תמימה ופתאית, שהיתה רגילה ללכת לבית הכנסת בכל שבת ולשמוע קריאת התורה. והנה כאשר קרא השליח ציבור בפרשת "וישב" את מכירת יוסף, התפרצה האשה בבכי ובכתה בדמעות שלישי על "אכזריותם" של השבטים שמכרו את יוסף.

והנה בשנה הבאה כאשר שוב השליח ציבור קרא בתורה את מכירת יוסף, התחילה האשה לקרוא אה! אה! מתוך הנאה... ואמרה מגיע לו, מגיע לו... שאלו אותה הנשים: מדוע שנה שעברה בכית, והשנה את שמחה? השיבה האשה: יוסף אשם שמכרו אותו השנה, כיון שבשנה שעברה לאחר שסיפר את חלומותיו מכרו אותו אחיו מתוך כעס, ושוב השנה סיפר את חלומותיו לאחיו,

ולא למד לקח משנה שעברה, ועל כן מגיע לו שמכרו אותו שוב השנה...

והנה כדרכה של אשה זו הפתאית והתמימה, ישנם אנשים שמחמת סכלותם מתיימרים להיות "שופטים" בין השבטים ובין יוסף הצדיק, ומוציאים דיבה על השבטים הקדושים חלילה. אולם יש לדעת כי הכל היה מאתו יתברך שהוא עילת העילות וסיבת הסיבות לקיים גזירת בין הבתרים, אבל כל השבטים קדושי עליון, כולם אהובים כולם ברורים כולם קדושים, וחלילה לתת עליהם אשם בהפריזם על המידה במחשבתם להרוג את יוסף במיתה אכזרית. כיון שכל זה שייך לעצה עמוקה של גזירת בין הבתרים, ואין חכמה ואין תבונה ואין עצה נגד ה'.

(תורת הפרשה)

"וישב ראובן אל הבור" (לז, כט)

בילקוט כתיב "וישב ראובן אל הבור" מהיכן בא? שהיה עסוק בשקו ובתעניתו אמר הקב"ה אתה פתחת בתשובה - חייך בן בנך עומד ופותח בתשובה.

בספר "כתב סופר" נאמר: "ורבים ראו כן תמהו הלא קבלה בידינו דגם אדה"ר עשה תשובה וכן קין עשה תשובה ונתפטר - ואיך אמר דראובן פתח בתשובה תחלה?

ושמעתי מידידי הגאון ר' יצחק מאיר בן מנחם זצ"ל ביאור נחמד על דברי הילקוט הנ"ל, כי אדה"ר וקין עשו תשובה אחרי שכבר נתבעו מהקב"ה ונענשו ע"ז, א"כ התשובה היתה מחמת יראה, אבל בראובן לא מצינו שנתבע ונענש ע"ז, ובכ"ז עשה תשובה מתוך הכרת עצמו, וזוהי תשובה מאהבה, ע"ז אמר לו הקב"ה אתה פתחת בתשובה תחילה - פתחת בתשובה מאהבה, בתשובה מתוך הכרתך.

ולי נראה לבאר את הילקוט הנ"ל. כי אדה"ר וקין חטאו וידעו שחטאו, כשהאדם יודע שחטא לא קשה לעשות תשובה כי אחרי שחטא סר ממנו היצה"ר ומתחרט על חטאתו, כי אפילו רשעים מלאים חרטות, אבל מי שחושב שהעבירה היתה מצוה - לו קשה מאד לעשות תשובה, אפילו כשהקב"ה מביא עליו יסורים אינו פורש מהעבירה, אחרי שחושב שהיא מצוה, וכשרואה יסורים באים עליו הוא מקיים את העבירה הזו עוד יותר בזריזות, להתבונן ולהבין כי "המצוה" היא עבירה, צריכים הרבה דעת וחכמה.

החטא של ראובן היה: שבלבל יצועי אביו ואומרים חז"ל כי תבע עלבון אמו, אמר: אם אחות אמי היתה צרה לאמי - שפחת אחות אמי תהא צרה לאמי? הלך ובלבל משכבו, א"כ חשב שזוהי מצוה של כיבוד אם. ובכל זאת אחר כך הכיר שזוהי עבירה ועשה תשובה. תשובה כזו אף אחד לא עשה. וזהו מה שאמר הושע

בעומק הפרשה ריתחא דאורייתא

"ויקרע יעקב שמלותיו וגו' ויתאבל על בנו ימים רבים" (לז, לד)

בשו"ע יו"ד סי' שצ"ז ס"א מבואר שמתאבלים על אדם רק ע"י ע"א (ואפי' עד עכו"ם) שמעיד שמת, ובלבוש שם הביא את דברי הרמב"ן שכתב דכללא דמילתא כל עדות שמשיאין

האשה על פיו מתאבלים ע"י עדות זו. וא"כ יש לתמוה איך התאבל יעקב על יוסף אחרי שהראו לו כתונת יוסף עם דם, והלא אין משיאין אשה עפ"י עדות בגדים דחיישינן לשאלה (עי' שו"ע אבהע"ז סי' י"ז סעיף כ"ד), וכ"ש כאן שראה רק את הבגדים שבכה"ג פשיטא שאין מתאבלים. (פנינים מבי מדרשא)

"שובה ישראל וגו' כי כשלת בעונך": ז"א נכשלת בזה שחשבת שאתה עושה מצוה.

(דרכי מוסר)

"זה פתרונו" [מ' י"ב י"ג]

ידועה השאלה, שר המשקים ושר האופים חלמו חלומות כענין עבודתם. האחד חלם שהוא סוחט ענבים עבור כוס פרעה, והשני שהוא נושא סלי מאפה על ראשו. שמע יוסף, ופתר לשר המשקים לטובה, שבעוד שלושה ימים, כמנין שריגי הגפן שראה, ישי בו פרעה לשרת לפניו. ולשר האופים פתר שבעוד שלושה ימים כמנין הסלים שראה יתלהו פרעה. כיצד ידע לפתור לזה לרעה ולזה לטובה? כאמור, ידועה השאלה ותשובות רבות לה, וכולן נכונות. אבל אנו, להרגלנו, חותרים לתשובה מחיבת, שתזעזע ולו במעט את שיוין הנפש. שתבקיע ולו כסדק את שריון האדישות. וכהרגלנו, נפתח בספור. איכר צרר יבולו בשק, כתפו על שכמו והלך למכרו בעיירה הקרובה, להרויח כמה פרוטות. רוח נעימה נשבה, וכובע הקש רחב התיתורא הצל מפני קרני השמש היוקדת. הדרך השתרעה לפניו למלא העין, והיה לו פנאי למכביר לחשוב. וכפי שנראה, בחור הוגה היה. אמר לעצמו: אשרי שיש לי רגלים, להלך בהן לעירה. ואשרי שיש לי כתף, לכתף עליה את השק הכבד. ואשרי שיש לי גב, לתמוך את השק הכבד. אבל ראש, למה?! חשב וחשב, ואשריו, שהדרך ארוכה. יכול היה להקדיש זמן רב למחשבה. הפך בה והפך בה, יגע ומצא: ודאי, מה השאלה - הראש, לחבוש עליו את הכובע הרחב, להגן מפני קרני השמש הקופחת! ואם זו המסקנה אליה הגיע, באמת לא היה לראשו כל שמוש אחר! אנו, הרי יודעים עבור מה נועד הראש - "שיר המעלות, אשרי כל ירא ה' ההלך בדרכיו. יגיע כפיך כי תאכל, אשריך וטוב לך" (תהלים קכח, א-ב). ודרשו רבותינו: "יגיע כפיך", ולא יגיע מוחך. וכבר דרש רבנו ישראל מסלאנט זצ"ל ("אור ישראל" אגרת טו) שירגיל האדם עצמו לעסוק במלאכתו ובמסחרו וראשו יהיה שקוע בתלמודו. וכבר היה מעשה - בחור בן עליה, מתמיד ושקדן, בנה ביתו. חותנו הבטיח נדוניה נאה, וחמש שנות מזונות. נצל האברך את שנות השבע לשקוד על דלתות תורה, הרחיב ובסס ידיעותיו. בינתיים גדלה המשפחה, ושנות המזונות כלו. בקש את כספי הנדוניה, וחפש מלאכה נקיה וקלה, שתאפשר לו להמשיך ולשקוד על התורה במידת האפשר. יגע ומצא: ירכוש סוס ועגלה ויהיה לעגלון. יסיע אנשים ויוביל משאות. לא עשה את הצעד בטרם נסע לרבו, לקבל רשותו וברכתו. שמע הרב, הסכים וברך. קנה את הסוס והעגלה, רכש את המקצוע והצליח בו. הסיע והוביל, ונצל את הדרכים הארוכות לשנון מזמורי תהילים, פרקי משניות ודפי גמרא. לתקופת הימים נסע לרבו. אך ראהו, פסק פסקו: "תמכור את הסוס והעגלה, ותחפש מלאכה אחרת" - תמה: "הלא הייתי אצל הרב ונועצתי בו, קבלתי הסכמתו!" ענהו רבו: "אכן כן, אבל לא שערתי בשעתו, שאם תרכוש סוס ועגלה תעשה את מוחך לאורווה!"... איי, כמה אברכים יש, שראשם הוא מסלקת גמ"חים, או קיטון של יעוץ השקעות. קטלוג של ריהוט או מפת מסלולים... שאלנו שאלה, והנה התשובה - שר המשקים פעל בידי, סחט ענבים והניח את הכוס על כף פרעה, ניחא. אבל שר האופים השתמש בראשו כבמדף, שלושה סלי חרי על ראשי - וכי עבור זה נועד הראש!...

(והגדת)

שאלות מענינות בהלכה

(בענינים שונים, מבית הגר"ח קנייבסקי)

ויאמר לו יוסף זה פתרונו שלשת השריגים שלשת ימים הם: ויען יוסף ויאמר זה פתרונו שלשת הסלים שלשת ימים (מ' י"ב י"ח)

כשפתר לשר המשקים כתוב "ויאמר יוסף" ואילו כשפתר לשר האופים כתוב "ויען יוסף". והנה הגמרא (סוטה לב, ב) אומרת שכשכתוב לשון של ענייה היינו שיש לומר בקול רם כמו "וענית ואמרת". אם כן יש להבין למה אצל שר המשקים אמר שלא בקול רם, ואצל שר האופים אמר בקול רם? מבאר הגר"ח קנייבסקי שליט"א, עפ"י הגמרא ברכות (נה, א) "ואמר רב חסדא חלמא בישא עציבותיה מסתייה, [- חלום רע, העצבות ממתיקה אותו, דהיינו מה שהאדם מתעצב עליו מבטל את החלום] חלמא טבא חדויה מסתייה [חלום טוב, השמחה מבטלת אותו]. יוסף הרי ודאי רצה שיהיה להם טוב. והנה כשמפרסמים על אדם שהוא הולך לעלות לגדולה, זה כבר גורם לו שמחה גדולה. כמו"כ כשמפרסם על אדם שהוא להיהרג, כבר יש לו מזה עצב גדול. לכן, אצל שר המשקים רצה יוסף שיתקיים, ושלא תהיה שמחה גדולה מדאי שלא יתבטל אז רק "ויאמר יוסף", שלא אמר בקול רם. משא"כ אצל שר האופים, שרצה שיתבטל החלום, "ויען יוסף" אמר זאת בקול רם, כדי שיתעצב ואולי עי"ז יתבטל החלום.

(טעמא דקרא)

בעוד שלשת ימים ישא פרעה את ראשך והשיבך על כנך ונתת כוס פרעה ביזו כמשפט הראשון אשר היית משקהו: כי אם זכרתי אתך כאשר וגו'

(מ' י"ג י"ד)

יש להבין בפסוק זה, מהו הלשון של "כמשפט הראשון", הרי כבר אמר והשיבך וכו', כמו"כ מה שאמר "כי אם" וכי רק אם יזכרהו ישוב לתפקידו הראשון? עוד יש להבין וכי יוסף אכן אמר זאת רק בשביל להינצל, ולא סמך ח"ו על הקב"ה? אלא, מתרץ הגאון רבי עקיבא אייגר ז"ע, ידוע ש"הנכווה ברותחין נזהר בפר-שריין", שר המשקים חשש שאף אם יחזור לתפקידו הראשון, הרי שיוקשה עליו העבודה מחמת הזכרונות וה"משקעים" שיש לו מהזכור שנמצא, ובגלל זה הושלך הרי לבית האסורים, ומעתה בכל פעם יעביר את היין בסיון אחרי סינון לאין גבול ומספר. על זה הבטיחו יוסף "והשיבך על כנך ונתת כוס פרעה כמשפט הראשון אשר היית משקהו" אתה יכול לעשות את מלאכתך כב-ראשונה, בלא שום חשש. כי כל מה שנגרם לך כעת שנפל הזכור אל תוך היין והושלכת לבית האסורים זהו רק "כי אם וזכרתי" רק בשביל שתספר לפרעה בוא העת על פתרון החלום שאמרתי לך. וזה היה עם מטרה מיוחדת משמים.

(ע"פ זר סופרים).

